

Orgonaszentelő prédikáció, Fülöpszállás 1828.

Közreadja: Fekete Csaba

Néhány éve a *Zsoltár* lapjain újra közöltem az első ismeretes protestáns orgonaszentelő prédikációt.¹ Kormos Gyula egy évvel később megírta a közben felkutatott kis pozitív történetét, és ezzel kiegészítve hasonmásalakban is megjelentette a prédikációt a *Magyar Egyházzene*.² Ezen 1796-ban elhangzott prédikáció a XIX. század elején már kiadatott nyomtatott formában, ámde a kántorok és a liturgia iránt érdeklődő teológusok nem foglalkoztak vele, teljesen elfeledték.

Most egy hasonló jelentőségű emléket adok közre. Ez a jelenleg ismert első református prédikáció, amely orgonaszenteléskor hangzott el. Részleteket idéztem belőle a ReZeM 2001. május 4-én Fülöpszálláson megtartott ünnepi közgyűlésén. Most olvasható először nyomtatásban. Az akkor felszentelt orgona is áll még megközelítőleg eredeti állapotában. Régi református orgonáink egyik legértékesebbike, feltétlenül restaurálást érdemelne.³

Az akkori lelkész tanítását a XXI. századi lelkésznevezdékeknek és egyházi zenészeknek is érdemes megismerniük. Szerzője, Báthory Gábor (1798–1872) külföldi tanulmányai után előbb egy évig Dunaszentgyörgyön, majd 1824-től Fülöpszálláson lelkészkedett. Azonos nevű atyja (1755–1842) volt akkor a püspök és egyben a Kálvin téri templom építtetője Pesten. Az ifjabb Báthory is helyettes püspök lett 1854–1859 között, akkor már nagykőrösi lelkészként. Ő írta és mondta el az alábbi orgonaszentelő prédikációt.

¹ 1995. őszi szám

² IV (1996/1997) 223–236; hasonmás: 237–243.

³ Kormos Gyula soproni mérnök felmérte az orgona sípjait, kutatja az építő Mártz hangszereit és sípméreteit. Az utóbbi évtizedekben a fémsípok közül több sort kicseréltek Fülöpszálláson. Reméljük, hogy a rekonstrukció hitelesen készül el az egykorú hangszerek alapján. Az orgona eredeti hangképét Kormos Gyula szívességéből ismerem, akinek itt is köszönetet mondok megküldéséért:

Pedál	Főmű	Hátpozitív
1. Trombita 8'	6. Coppel mayor 8'	16. Coppel minor 4'
2. Bordun 8'	7. Flauda minor 4'	17. Coppel maior 8'
3. Choralbaß 4'	8. Pordunát 8'	18. Quint 1 1/3'
4. Subbaß 16'	9. Selvestina 8'	19. Oktav 2'
5. Dolgan 8'	10. Oktav maior 4'	20. Principal 4'
	11. Quint 2 2/3'	
	12. Oktav minor 2'	
	13. Superoctav 1'	
	14. Mixtura 1 1/3'	
	15. Principal 8'	

Megörökítette Tóth István, a gyülekezet első orgonás kántora 1828–1832 között készült hangjegyes kézirata (kántorkönyve) 215–227. lapjain.

Tóth István orgonás kántor életrajza jelenleg még tisztázatlan.

A kézirat a szokásos rövidítéseket használja (Aplok = apostolok, Ekklá = ekklésia, esztb = esztendőben, hm = hanem, Iñes = Istenes, nvzs = nevezetes, Reformão = reformáció, sz. = szent, Tdny = tudomány). — Ezeket jelölés nélkül kiegészítem, de a helyesírást és a bibliai könyvek idézésének egykorú módját is megtartom, a betűkről sokhelyt elmaradt ékezetet azonban pótlom, szintén jelölés nélkül.

Az egyidőbeli *Debreceni Grammatika*⁴ helyesírását alkalmazta Tóth István, ezt látta az akkori (Benedek Mihály-féle, 1806-os) énekeskönyvben is, hisz Benedek püspök volt, aki az említett grammatikát is szerkesztette és sajtó alá rendezte. Tehát pl. a -bann/benn és hasonló szóalakok akkor nyomtatásban így voltak szokásosak.

Tóth István kézirata (az Erdélyi Múzeum anyagából maradt meg, és ismeretlen úton Kolozsvárra, az ottani Egyetemi Könyvtárba került)⁵ abban is nevezetes, hogy az első kéziratos lejegyzett és meg is maradt református korálkönyv, mely a több helyt emlegetett Egressy Béni-féle kéziratos korálkönyvnél két évtizeddel korábbi. Dallamok szempontjából és részben az összhangosítást tekintve is a Maróthi György (1715–1744) *Hármoníás zsolttárát* és Gáti Istvánt (1780–1859) követi. A szentelési prédikáció után következnek a kéziratban a 228–281. lapon, ovális keretben:

S Ó L T Á R O K
É S M Á S É N E K E K
O R G O N Á R A
alkalmaztatva

A' Hármonicus szerént, Gáti után.

– a' Sorokat öszve kötő rövid
tzifrákkal.

K . K . T . O . K . T . J . ⁶ által
1828.

E kéziratból tehát azt is megismerhetjük, milyen volt egy ekkori magyar református kántor stílusa és képzettsége azokon a helyeken, ahol a XVIII. század második felétől fokról fokra elterjedő orgonát istentiszteleten már használták.

Ennek részletezése későbbi tennivalónk, most csak az orgonaszentelésen elhangzott prédikációval foglalkozunk.

⁴ Sebestyén Árpád: „Kétszázéves a 'Debreceni Grammatika'. Megjegyzések egy máig tartó vi-tához”, *Magyar Nyelvjárások* XXXIV (1997) 21–39.

⁵ Vö. Stoll Béla: *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565–1840)*. Budapest 1963. 780 + 786; 2. javított, bővített kiadás Budapest 2002 (a tételszám változatlan)!

⁶ Valószínű feloldása: *Készítettet Kántor-Tanító (és) Orgonista Kántor Tóth István által*.

Az éneklésnek haszna,
és az Orgona által hasznosabbá való tévődése;
egy közönséges Tanításba meg mutatva,
mellyet midőn
a' Kis Kun Filepszállási Reformáta Ekklesiábann
az Orgona mellett való Isteni tisztelet el kezdődött;
élő szóval elől adott
A Kis Kún Filepszállási Ref: Templombann
Octóber 19^{dik} Napján 1828.
Báthori Gábor,
Kis Kun Filepszállási Ref: Predikátor,
és Superintendentiális Assessor.
le irta Tóth István
F.Sz: leg első Orgonista 's Kántor.

Efez: V: 19. Szóljatok ti magatok között éneklések és Isteni dicséretetek által, és Lelki énekek által énekelvénn és dicséretet mondvánn szívetekből:

„Kész az én szívem Uram, kész az én szívem Isten, éneklek azért és dicséretet mondok, serkenj fel én dicsősségem, serkenj fel én énekem és Hegedűm, jó reggel fel serkenek, Tisztellek a Népek között Uram, és éneket mondok Tenéked.”^{a)} Így buzdítja magát, ilyen szavakkal ösztönözi nógatja Lelkét a' 'Sol-tárt Író Proféta Szent Dávid, az Istennek háládatra ez a' Szent Ember Lelkét nem serkenthette volna, mint arra, hogy az Urat dicsérje és tisztelje, mert valamint ennek előtte régen Isten Ábrahámnak azt mondotta: „Tekints fel az égre és számláld meg a' Csillagokat ha azokat meg számlálhatod.”^{b)} ezzel azt akarta jelenteni, hogy ezek a fényes égi testek megszámlálhatatlanok, bizony méltánn azt mondhatta azon jó téteményével mellyeket ezen bölcs Királlyal közölt, hogy azoknak szere és száma nem volt. A' melly javak kegyelmek valakit mások felett fel emelhetnek ki tettzövé tehetnek valakinek, tiszteletet és méltóságot szerezhetnek, mint azokkal fel ékesítette és fel ruházta ezt a' maga Szolgáját Dávidot: Ha az ábrázatnak kellemetes vólta, az emberi formának szépsége, olly felséges ajándék, hogy a' mások szeretetének jó hajlandóságának megnyerésére igen sokat tehet, tudjuk hogy ő ennek hijjával nem vólt, mert azt mondja az Irás ő rólla: „Dávid piros tündöklő szemekkel bíró és igen ékes tekintetű vólt.”^{c)} – Ha a' testnek nagy ereje, a' mások bámulását magára vonja, tudjuk hogy Dávid olyan rendkívül való erővel bírt, hogy nem tsak

^{a)} 'Sólt. LVII: 8–10. — A bibliai idézetek nem mindenütt egyeznek szó szerint a Tótfalusi bibliaiadásával. Ez volt a szövegkiadások alapja a XVIII–XIX. században. Ha Báthory Gábor nem fejből idézett (pl. latin szövegre emlékezve), akkor feltehetően a Bási Biblia (1751 vagy későbbi) kiadását használta; ennek eltérései csekélyek, mert csak helyenként található bennük a Tótfalusi által közreadott, korrigált Szenci Molnár-féle szöveg némi módosítása.

^{b)} I. Mós. xv: 7.

^{c)} I. Sám XVI: 12.

a' rettenthetetlen Góliátot győzte meg, hanem a' medvékkel és oroszlánokkal is meg vívott. Ha a' gazdagság sok kincs tiszteletet szereznek senkinek nagyobbat nem adhatott mint ő néki, mert olly temérdek vagyont hagyott maga után, hogy ezt tsak mesének képzelik azok a' vallástalanok, kik a' Szent Írás ostromlására törekednek. Ha végre a' böltsesség olly ditsősséges jó, hogy ama józanúl gondolkodó Pogány Böltsnek, Senecának értelme szerint „a bölts Ember hasonló az Istenekhez, kivévén azt, hogy nem halhatatlan”, kit emelhet ez jobban fel, mint Dávidot, kiben ez olly nagy mértékben vólt meg, hogy ő rólla is igaz volt az, a' mint az ő fiáról Salamonról mond az Írás „fellyebb magasztaltatik [gazdagsággal és] böltsességgel a' földönn való minden Királyoknál és mind az egész föld kívánja vala látni, hogy halhatnák az ő böltsességét, mellyet az Isten az ő szívébe adott vala.”^{d)} De nem állapotodott meg 's nem nyugodott még itt még Istennek Dávid eránt ki mutatott jósága és szeretete, hanem azt tselekedte, hogy egy szegény alatsony sorsú Pásztor ama hatalmas Királynak Saulnak vejévé lett, el vévén feleségül annak Leányát Mikált, sőt a' Pásztori bot helyett Királyi páltzát 's a' Kunyhó helyett palotát adott ennek, sok Népeket és Nemzettségeket vetvénn hatalma és birodalma alá. De mit akarok én mind ezekből következtetni? azt, hogy illy számlálhatatlan jó téteményeit tapasztalvánn Dávid Istennek maga körül, érzéketlen és háládatlan lett vólna, ha az Úrnak ditséretéről el felejtkezett vólna, de nem tsak hogy ezt nem, hanem éppen ellenkezőt tselekedett, nem tsak magát serkentette az Úrnak magasztalására, a mint hallottuk, hanem még az érzéketlen valóságokat is erre az imádásra ösztönzi: „Ditsérjétek úgy mond az Urat földi állatok, sárkányok és minden méllységek, Tűz és kő esső, hó és nedvesség, szelek kik az ő akaratjának engednek, hegyek és minden halmok, gyümöls termő fák és minden tzédrus fák, vadak és minden barmok csúszó mászó állatok és repeső madarak.”^{e)} De mitsoda hát midönn még a' résszerént érzéketlen rész szerént értelemmel fel ruháztatott emberek nem intetünk nem nógattatunk é erre? Távol légyen ez a szerentsétlen gondolat? nekünk mindnyájunknak ezt köti szívükre ez a' Szent Próféta, és egyszersmind bölts Király: „Tiszteljétek az Urat, hirdesétek a Népek között az ő tselekedeteit, mondjátok ditséretet ő néki.”^{f)} Hogy pedig leg kisebb kétségünk a' felől ne légyen, hogy ezt az Isten ditséretét mi képpen vigyük véghez, ennek módját is elől adja így szólván: „Énekeljétek az Úrnak [új] éneket.”^{g)} Éppen ez az, a' mire inti Szent Pál a' Hiveket a' felvett Szent Letzkének szavaibann: „Szóljátok ti magatok között éneklések és Isteni ditséretetek által, és Lelki énekek által, énekelvénn és ditséretet mondván [az Úrnak] szívetekből.”^{h)}

d) I. Kir: x: 23. 24.

e) 'Sólt. CXLVIII: 7–10. [Szó szerint Tótfalusi szöveg.]

f) 'Sólt. CV: 1,2. [Nem teljes az idézet, mindkét versből több szót elhagy.]

g) 'Sólt. CXLIX: 1. [Lehetséges, hogy a leíró feledett ki szavakat a bibliai idézetekből?]

h) Efés v: 19.

Melly szent Igékről úgy akarok előttem szokásom szerént rövidedenn beszélni, hogy 1^{or} szólok az éneklés hasznairól. 2^{or} elől adom azt, az Orgona hogy teszi az éneklést hasznosabbá.

§ 1. Valamint az éneklésre való tehetséggel maga a természet ruházta fel az embert, úgy alkotván annak nyelvét, száját, hogy énekelhessen, úgy természetel vitetik arra az ember, hogy szeressen énekelni. A' leg pallérozatlanabb és ostobább Nemzetek nem csak gyakorlották eleitől fogva az éneklést, hanem úgy láttzik, hogy azok többet énekeltek, mint beszéltek. A Gyermekekről pedig egy nevezetes Tudós azt állítja, hogy azok elébb tudnak énekelni, mint szólni. – Csudáljuk itt Keresztyének! az Isten véghetetlen böltsességét, és jóságát, ki éppen azért ruházta fel az embert éneklésre való tehetséggel, hogy magában találja mind az élet unalmi, kedvetlenségei, nyomorúságai ellen hasznos orvosságot, mind a jó tselekedet követésére serkentő ösztön, ez az ösztön, ez az orvosság az éneklés. Mert ez

a.) A' leg terhesebb fáradságossabb munkát könnyíti, a szomorúságot elűzi. Egy híres Pogány Vers Író az éneklés hasznait elől akarván adni ezeket mondja arról: „A' Föld gyomrát ásó, lábaira meg lántzott rab énekel, és azzal teszi könnyebbé terhes munkáját, a' víz ellenébe hajót húzó ember, midőn a' motsáros helyekbe két rét görnyedve süllyedez, énekelni szokott; a' hajós, midőn mellyéhez szorítja evedzőjét és ismét elereszti, csapdosván a vizet, énekel; az elfáradt Pásztor botjára támaszkodván és a' kőszirton ülve, éneklés mellett legelteti az ő Juhait; az éneklés mellett fonó Szolgálótól észre vehetetlenül telik az Idő, és szaporodik a' munka.”ⁱ⁾ Bölts Salamon pedig szomorúságot elűző erőt tulajdonít az éneklésnek, így szól ő: „Mint az etzet a' Salétromon, olyan a' ki éneket mond a' bánatos szívu ember előtt.”^{k)} Tudjátok, hogy a' régiek az etzettel elegy Salétromot orvosságnak használták különböző bizonyos nyavalyákba, az etzet pedig arra való volt a' Salétromon, hogy annak hathatós orvosság lehessen, úgy ad erőt az éneklés a' szomorúság ellen.

b.) A' fájdalmat a' nyomorúságot enyhíti. A' Dániel társai a' Babyloniai lányok között ezen kötelességek gyakorlásában találtak nemű nemű enyhülést; A' MártYROKNAK ÷ azon erős hitű Keresztyéneknek, kik a Keresztyén Vallásért kínzásokat ostoroztatásokat sőt sokszor halált is szenvedtek, nem vólt nagyobb vigasztalások, mintha az ő nékiek meg engedődött, hogy az ő rajtok véghez vitetett kínok között énekelhessenek: Név szerént említik az Ekklesiái történetek a' Prágai Hieronymust, és Hussus Jánost, hogy midőn ezek azon rakás fára, melly az ő meg égetésekre készített fel hágtak vólna, sőt magok között a' testeket emésztő lángok között is énekeltek. Sőt, hogy azt hozzam elő, a' miről elébb kellett vólna emlékeznem, az Evangyéliom csalhatatlan bizonyosságot tesz arról, hogy midőnn Szent Pál és Silás különböző csudák végbe vitelért Macedoniába meg fogattatván meg vesszőzöttetek, és a' tömlözbe

ⁱ⁾ Ovid. Trist. Lib. IV. Eleg. 1.

^{k)} Péld xxv: 20.

vettettek, „énekelnek vala különböző Isteni ditséreteket, és a' kik ott foglyok valának, halgattyák vala őket.”¹⁾

c.) Az ének a' vad indulatokat meg szelidíti, a' haragos mérges fel hevüléseket le tsendesíti, a' füleket gyönyörűséggel bé tölti. Ezt akarták jelenteni a' régiek, mikor azt beszélték Orpheusról, hogy az éneklésével a' vad Tigriseket, Párdutzokat, Oroszlányokat megszelidítette, magokat az érzéketlen fákat, köveket húzta maga utánn.^{m)} Ezt akarták elől adni a' Sirének olyan báioló énekléssel bíró Tengeri Utazókat is magokhoz tsaltak, azomba mikor oda mentek, ki rablották azokat, és a' Hajókat a' tengerbe süjlesztették, midőn tehát ama ravasz és szép eszű embernek Ullyssesnek éppenn azon Tenger mellett kellett el hajókázni, félvénn hogy ha az éneknek szavát meghalja bár látja, hogy az néki veszedelmet szerez, még is ha nem akarná is arra kell menni, előre bedugta a' füleit viasszal, hogy az éneknek a hangja a' fülibe ne hasson. Mit akarnak ezzel jelenteni? Azt hogy a' szép éneklésnek határt nem esmérő ereje és hatalma van az emberi érzésekenn.

d.) Az éneklés a' Lelket el ragadja, szent tűzbe hozza e' szerént buzgó áhítatos indulatokkal bé tölti, a' földtől mintegy az egekbe által viszi. Azon híres Ekklesiái Atya Augusztinus az éneklést annyira ditsérte és magasztalta, hogy azt szokta mondani, hogy „ a' ki áhítatosann énekel, kéttzeressen könyörög.” † Szent Pál az ékesenn szóllást „Angyali Nyelvnek” neveziⁿ⁾, de sokkal inkább az az éneklés, mert magok ezek a boldog Lelkek énekelnek mennybenn: Ésaías Próféta a több mennyei látások között, azt mondja hogy ő látta, hogy a Serafim Angyalok állanak ala az Isten széke körül, és egyik a másikat indítván ezt mondja vala: „Szent, Szent, Szent a Seregeknek Ura, teljes mind a széles föld az ő ditsősségével.”^{o)} De énekeltek azok az Angyalok itt e földön is, mert a Krisztus közönséges örömet szerző születésekor, a mint Szent Lukás Evangelijista megjegyzi: „Jelenék mennyei seregeknek sokaságok, kik az Istent ditsérik és azt mondják vala: Ditsősség a magasságos Mennyekbenn az Istennek, e földön Békesség, és az Emberekhez Jó akarat.”^{p)} Sőt, énekel maga az Atya Isten is világossan így szóll ő a prófétánál: „éneklek az én szerelmesemnek, az én szerelmesem énekét, az ő Szőllejéről.”^{q)} Hát hogy ne gyönyörködtetne ez minket is? Ki olvashatja még ma is nagy meg indulás nélkül Mózesnek és az ő testvérjének Mirjámnak, Anna Asszonyinak, Simeonnak, a boldogságos Szent Szűznek és a Jézust idvezlő Jeruzsálemi Gyermekeknek énekét? Nem vólna é az magoknál a köveknél érzéketlenebb, a ki öröm és el ragadtatás nélkül halhatná, midőn: egy egész Gyülekezet Lelkét szívét és szájját egyesítvénn

¹⁾ Tsel. XVI: 25.

^{m)} Diodor. Siculus Liber. IV. Cap. 4,5.

† [Bis orat qui cantat.]

ⁿ⁾ I. Kor. XIII: 1. [„Ha embereknek vagy Angyaloknak nyelveken szólnék is ...”]

^{o)} Ésa. VI: 2,3.

^{p)} Luk. II: 13,14.

^{q)} Ésa: v: 1.

énekek ditséri a Teremtőt? Mikor az Amerikát fel találó Európaiak nagy lár-mával s lövöldözésekkel szállottak ki a szárazra, az ott lakott vad emberek az erdőbe széllyel szladtak, és magokat el rejtették; de mikor az Európaiak énekelni kezdettek, ezek a meg rettent faragatlan emberek búvó hejeikből seregestől elő jöttek egy kevés távolyságra meg állottak, örömmel és el ragadtatással el hallgatták az éneket, s végre az Európaiakkal egy Társaságba állottak. Egy Ekklesiái nevezetes Atya nem tsak azt mondja, hogy ő a' meg Térésnek Idejébe az Éneklés hathatóságát tapasztalta, így szólván: „a szó a mellyet énekelteni hallottam a Templomba bé hatott az én fülembbe, és a Te Igazságod bé csepegett az én szivembe.”^{r)} hanem az éneklésnek hathatóságát ilyen szép és a mellett igaz szavakkal festi le? „A Soltároknak éneklése ki le tsendesíti a haragot, meg tartóztatja a háborúságot, és czivódásokat, az indúlatokat le csillapítja, azok között a kik azokat el mondják, és zengedeztetik, fel állítja a békességet, és az egyességet. Jóllehet úgy mond valamely ember hajlandó a haragra és mintegy el is ragadtatik gyakrann a maga dühösségétől, ha a' meg talál történni, hogy ő valamelyik Soltárnak egyik verse által úgy szólván meg ígéztetik, az ő dühösségének mérge azonnal meg szűnik. A Soltárok helyre állítják a Lélekek csendességét a békességnek mintegy Zászló Tartói, megakadályoztatják a zűrzavarokat, vagy inkább a gondolatoknak hánykódásait, a haragot le csillapíttyák, elűzik a bujálkodást, és a józanságra ösztönöznek öszve kötik a barátságot, meg erősítik a békességet és az egjességet, meg engesztelik még a leg mérgessebb ellenséget is, mert valósággal kitsoda nézhetné azt úgy mint ellenségét, a ki ővéle együtt az Istennek ditséretére és ditsősségére azon egy Ditséretet énekelget.”^{s)}

Illy hatalmas ereje lévén az énekek az emberek szívén, és annak indulatinn, mihelyt Istent esmérni és tisztelni kezdették mind a' Pogányok, mind a' Sidók: Hányszor intették az Isteni tiszteletnek: Ezt tselekedték mind az éneklés által való tiszteletére és magasztalására, hányszor Serkentgeti Szent Dávid ekképpen a Sidókat: „Örömmel énekeljete az Úrnak földnek minden lakosai, zengjete örülyete és mondjate ditséretet.”^{t)} Maga a Jézus is követte ezt a maga Nemzetének a Sidóságnak közönségessen bé vett szokását, éneklött ő is egyebekkel együtt a mint ezen cselekedetét az Idvezítőnek Szent Márk emlékezetben hagyta, ugyan is azt mondja, hogy a' Jézus ki ment „az Olajfáknak hegyére, mikor ditséretet énekeltek volna.”^{u)}

Mihelyt kezdődött az Keresztyén Anya Szent egyház, az éneklés az Isteni tiszteletnek egy nevezetes része vólt: Plinius, Trajánushoz irt Levelébenn azt mondja: „A Keresztyének bizonyos napokonn nap fel költe előtt öszve jönnek,

r) August: Lib. IX: c. VI.

s) August. Prologo in Psalmos.

t) 'Solt: XCVIII: 4,5. [Csak a 4. verset idézi, az 5: „Mondjatek ditséretet az Úrnak hegedűvel hegedűvel mondom és énekléssel!”]

u) Márk XIV: 26. [Tótfalusi szerint: „És mikor ditséretet énekeltek volna, kimenének az Olajfáknak hegyére.” — Tehát azután, hogy a vacsoránál szokásos húsvéti zsolnárokat már elénekeltek.]

és a Krisztusnak mint Istennek dicséretére énekeket énekelnek.”^{x)} Éppenn ezt a bizonyosságot teszi Szent Hieronymus ki Marcellának azt írta meg mit tseleskesznek a Keresztyének, s ezeket mondja: „Ebben a Krisztus familiájában minden czerimonia nélkül ülnek az emberek és ott semmi lárma nem hallatik, hanem egyedül a Soltároknak éneklése, ugyannyira, hogy valamerre fordúl az ember, nem hall egyebet éneklésnél, a Szántó vető ember az eke szarvát tartván Alleluját énekel, az Arató az izzadozásai között a Soltároknak éneklésével enyhíti magát, a’ Szöllőműves dolgozóvann szőlőjében, a’ Szent Dávid ‘Soltárinak valamelly versit zengedezteti.”[†] Szent Pál gyakrann inti a Keresztyéneket az éneklésre, nem tsak az Efezusiakat serkenti erre a fel vett Szent Letzkének szavaibann eképpen: „Szóljatok Ti magatok között éneklések és Isteni dicséretetek által, és Lelki énekek által, énekelvén és dicséretet mondván Szívetekből” hanem a Kolossébélieket is így buzdítja? „A Krisztusnak beszéde lakozzék Ti bennetek bősséggel, minden böltsességgel, tanítván és intvén egymást ti magatok között Soltárokkal, dicséretekkel, és Lelki énekekkel, nagy kedvel énekelvén a ti szívetekbenn az Úrnak”^{z)} : Illy múlhatatlan szükséges lévén az éneklés, lássuk

§ II. Másodszor azt, hogy teszi az Orgona az éneklést hasznosabbá. A mi közönségesen a’ Músikát illeti, ennek nem tsak az, hogy mint az éneklésnek a’ szívbe beható nagy ereje van, hanem az éneklés felett határtalan hatalma és birodalma van az emberi érzésekenn. Ama leg nevezetesebb Római ékessen szólló, és Tudós Ciceró azt mondja: „Plátóval tartok én és azt mondom, hogy az emberi szívbe és érzésekbe semminek oly be ható ereje nints, mint a különböző hangokat jádzó Músikának, a’ melly mit tehet mind a két részre majd alig lehet ki mondani, mert a’ Lankadtakat fel buzdítja, a’ fel buzdúltakat el Lankasztja, a’ szívet majd neki eresztí, majd fel vonva tartja azt.”¹⁾ Ezt a Músika ellen álhatatlan nagy erejét akarták a régi Pogányok elől adni az Apollóról és Amfionról mondott mesékkal. Ugyan is Apollóról a’ Músika fel találójáról azt költötték, hogy ennek musikálására a’ kövek öszve állottak, és úgy épült fel ama híres Trója Városa erős bástyaival, együtt, mellyet a’ Görögök 10 esztendei ostrom után is alig tudtak meg venni. Amfionról pedig ama híres Músikusról azt hírlelték, hogy midőnn musikált volna egy pusztánn, Músikájának kedves hangjára fel épült Théba Városa. Hogy ez mese költemény azt akárki magától könnyen által látja. De hogy valósággal melly nagy változást tehet a’ Músikának hallása az emberbe, ezt a’ Saúl példája eléggé bizonyítja, mert midőnn ezt a’ gonosz Lélek környékezte, és ostromlotta, a’ Músika hangjára

^{x)} Plin. L. x. 90. 97.

[†] In Christi villula extra psalmos silentium est; quocunque te vertas, arator stivam tenens alleluia decantat, sudans messor psalmis se avocat, et curva attendens vites falce vinitor aliquid Davidicum canit; haec sunt in hac provincia carmina, hae, ut vulgo dicitur, amatoriae cantiones, hic sibilus pastorum, haec arma culturae. — Hieronymus: Epistola V. 46. n. 11.

^{z)} Koloss: III: 16.

¹⁾ Cicero Legg. II: 5. Goer.

megkönnyebbedet. Ez az a' miről tagadhatatlan bizonyóságot tesz Sámuel Próféta: „Lőn hogy mikor az Istennek Lelke Saulra jó vala, akkor Dávid hegedűjét vévénn kezével veri vala, és Saul meg éled vala, és könnyebbségére vala, el távozvänn tőlle az a' gonosz Lélek.”^{v)} Továbbá a tapasztalásból tudjuk, hogy a' Músika az embert fel buzdítja, örömet és gyönyörűséget szerez, ez azokat, hogy a' Szent Írásbann besszélő Isten Lelke, valamelly helynek bóldogságát szerentséjét örömét elől akarvänn adni, ezt ezzel fejezi ki, hogy ott Músika szó hallatik, ellenben annak szerentsétlenségét boldogtalanságát a' Músika hangjának megszűnésével teszi ki. Ezékiel Próféta Týrus Városnak jelendő el pusztulásáról és veszedelmiről jövendőlvänn, és fenyegetvänn a' Týrusiakat, azt mondja a' bosszúálló Isten nevébe: „A' ti hegedűidnek zengési többé nem hallatik.”^{a)} Szent Dávid le akarvänn festeni a' Babýloniai fogságba szenvedett 'Sidóknak keserves és szomorú állapotját azt írja, hogy azok nem musikáltak, hanem hegedujóket a' fűzfákra fel függesztették.^{b)}

Illy örömet és buzgóságot szerző eszköz lévänn a' Músika, a' történetek bizonyosága szerént, az Isteni tiszteletre fordítódott, és használódott eleitől fogva majd minden népeknél, és Nemzettségeknél. Homerus, ama híres régi Görög Vers Író azt mondja, hogy a' Görögök az Isteneknek és a' Herosoknak vitéz Bajnokoknak tiszteletére hárfáztak, Apolló Istennek Músikák mellett Paeanokat, Bachus Istennek Choriambusokat, és Dithyrambusokat éneklettek. A' Phrygiaiak Cybele Isten Asszonyt imádvänn, annak tiszteletét trombiták harogásával jelentették ki. Az Egyiptomiak pedig Isis Isten Asszony tiszteletére csörgőket zengedeztettek. — Sőt hogy ez az Istennek Músikák által való tisztelete a' Napkeletieknél, nevezetessenn pedig a' Babýloniaknál szokásban és divatjába vólt, azt Dániel Próféta írásaiból tudjuk és olvassuk. Azt írja ez a' Próféta, hogy „mihelyt hallák minden népek a Kürtnek, Sípnek, Hegedűnek, Hárfának, Czimbalomnak és minden vígasság tévő szerszámoknak szavát, térdre esének minden Népek és Nemzettségek, és minden Nyelvenn valók, és imádkák az Arany Álló Képet, meljet fel emeltetett vala Nabugodonozor Király.”^{c)} A' Sidóknál is a' músikák a' közönséges Isten tiszteletre alkalmaztattak. Midőnn amaz Isten ditsőitése iránt buzgó és kegyes Király Ezékiás a' már sok ideig el hagyattatott Isteni tiszteletet a' Sidók között ismét hejre állította, azt mondja a' Szent Író, hogy „hagyá a' Levitákat az Úrnak Házában czimbalmokkal, nablumokkal, és hegedűkkel, és elől állának a' Leviták a' Dávid zengő szerszámival, a' Papok is a' trombitákkal.”^{d)} Még ma is sok tekintetbenn nem tsak nem haszontalan, hanem hasznos a' Músika az Isteni tiszteletenn, nem értek semmi más egyéb Músikát, hanem az Isteni tiszteletre legalkalmatossabb Músikát, az Orgonát: Pythagorás ama tanúlt Pogány bölts azt tanította,

v) I. Sám. XVI: 23.

a) Ezék: XXVI: 13.

b) 'Sólt CXXXVII: 2.

c) Dán: III: 7.

d) II. Kronik. XXIX: 25, 26.

hogy e' vagyonn, ebben lévő dolgok és valamelyek itt lésznek a' harmoniától egyességtől függenek. Nem ereszkedem ennek visgállásába, annyi bizonyos, hogy az éneklés az abból származó minden hangok a' hármoniánn a' hangoknak egymással való tökéletes meg egyezéseken épülnek, mert valamint Lelket indít, szívet gerjeszt, buzgóságot szül a' hangoknak egymással való meg egyezéseken épült Éneklés, úgy semmi a' füleket annyira nem sértegeti, nagyobb idegenséget nem szerezhet mint a' dishármonia + a' hangoknak egymással való ellenkezések. Hogy a' hangok tökéletes harmoniába, egymáshoz bizonyos és mitsoda mértékkel legyenek, ezt a' músikai Tudomány tanítja: Ennek a' sok gyakorlást kívánó Tudománynak meg tanulására kevés embernek van ideje és kedve. Igen kevés ember tudhatja hát ennek törvényei szerint az éneklésben a' hangokat azoknak idő szerint való mértékét. E' szerint majd éppen lehetetlen az éneklésben való rendetlenséget el kerülni: A' leg jobban éneklő Kántoroknak minden Igyekezetű nem elég ennek az éneklés dísztelenségének el távoztatására, és abban a' Hármoniának fenntartására nem tsak hasznosnak hanem szükségesnek is találtatott az Orgonának a' Templomokba, és az Isteni tiszteletekbe való bé vétele, hogy ezek kézen fogva vezetői lennének a' Népek a' díszes és ékes éneklésre. Mutatja is a tapasztalás, hogy a' melly Ekklesiákban Orgonák vagynak, ott az éneklés sokkal gyönyörködtetőbb és szívre hatóbb. — Mikor kezdetek az Orgonák a' Templomokba bé hozattatni? bizonytalan: Közönségesen úgy vélednek hogy az Orgonák leg első nyomára ott lehet találni, midön Constantzinapolyból az akkorj Görög Császár Constantinus Hironymus 733^{ik} vagy némellyek szerint 757^k esztendőben edj Orgonát küldött a' Francia Királynak Pipinnusnak. Ezen időtől fogva az Orgonákkal való élés be hozattatott de elébb tsak a' Fejedelmeknek Királyoknak Palotaiba udvaraiba, későbbben kezdett az utánn a' Templomokba is közönségesse lenni, de tsak Nap nyúgotonn; mert a' Napkeleti Ekklesiák ezt mind e' mai napig bé nem vették. A' Reformatio alkalmatosságával több Reformátorok vissza akarván vinni az Isteni tiszteletet az eredeti együgyűségére az Orgonákkal való éneklést ki hagyták abból, azolta több Ekklesiák ismét vissza vették ezt a' magok Templomaikba, mások pedig a' leg nagyobb idegenséggel viseltetnek ez eránt. De talám azt az ellenvetést teszi itt valaki, hogy az az Ekklesia, melly Orgonát visz bé a' maga Templomába, nem vét é ebben? Éppen nem. Gondollyátok meg hogy az Isteni tisztelet külső formájára nézve semmi határozást nem tett a' Jézus, nem tettek az Apostolok, tökéletes szabadságokban van hát a' Hiveknek olyan Intézeteket tenni, mellyek az Istenes és kegyes érzéseket gerjesztik. Magok meg vallották ezt azok a' Reformátorok kik az Orgonát a Templomokból ki hagyták: ezt mondják ezek: „Az Ekklesiák a' rend tartásokban mint köz dolgokban szabadságokkal éltenek a' mellyet mi is tselekeszünk.”^{e)} De még az a' kérdés, hogy mi a' Tzél az Orgonának

^{e)} Helv. Conf. Pars: xxvii. cap. 2.) A legújabb fordítás szerint: *Az efféle vallásos szokásokat mint közömbös dolgokat illetően a gyülekezetek mindig éltek a maguk szabadságával és ma is élünk vele.* Bullin-

valamely Templomba való bé hozásábann? az hogy az éneklés szebbé és hasznosabbá tétessék, a' buzgóság nevedjen, melly tzelra igyekeznek, hogy a' Templomba mentül szebben, és áhíthatosabbann énekeljenek Istennek? ha pedig minden eszén lévő ember ezt nem tsak nem vétkes, hannem a' leg szentebb igyekezetnek tartja látni való hogy az Orgonának valamely Temp-lomba való bé hozattatása, nem tsak nem vétkes, sőt mivel az által az éneklés szebbé, és buzgóbbá tétetik, e' mellett még kívánatos és hasznos is.

Alkalmaztatás: A' mire intette serkentette ama Szent Próféta és bölcs Király Dávid a' CL^{dik} 'Soltárba az Izráelitákat ezen szavaibann: „Ditsérjétek az Urat Orgonákkal.” Istennek ezen Orgonákkal való ditsérete, és tisztelete mi közöt-tünk ma éppenn el kezdődött: Ma, mert ez a' mai nap vólt és leszsz az a' mi reánk nézve emlékezetes Nap, mellyen ez a' mi közibünk bé hozatott Orgona mint közönséges Isteni tiszteletenn elősször meg szóllalt, csak nem mindnyájunknak ki mondhatatlan gyönyörűségére, és örömére. Azt mondám tsak nem mindnyájunknak, úgy van, mert valamint találkoztak olyanok Ti közöt-tetek a' kik ez előtt minden ok nélkül való idegenséget mutattak és jelentettek ki ez eránt, úgy lehet hogy ezt az idegenséget mind ekkoráig meg tartották és le nem vetkezték.

Úgy jegyzették meg a' régiek, és hagyták emlékezetbe mint csuda dolgot ama Lacedemoni Királyról Demaratusrol, hogy midőnn egy igen híres Músi-kusnak músikállását halgatta, és azt kérdezték tőlle mit itél felőlle? érzéketle-nül parasztossan azt felelte: „Nem rosszúl bolondoskodik.” ⁶⁾ Ne viseltessünk mi ilyen Demaratusi érzéketlenséggel ezen Músika az Orgona eránt, annyival inkább mivel ez nem a' Templom ékességére nem a' fülek kedveltetésére, nem a' szemek gyönyörűségére, hanem abból a Szent tzelből hozatott bé, hogy mi-vel az éneklés az Isteni tiszteletnek egy fő része, mellyre a' fel vett Szent Letz-kének szavaibann is hathatossann intetünk Szent Pál által, tegye ez az Orgona a' mi éneklésünket buzgóbbá szebbé és kedvessebbé.

Hogy hát ez a' kívánatos és szent tzel elérődjön, Keresztyének figyelme-zünk erre az Orgonára, mint a' mi éneklésünk Vezetőjére, Útmutatójára, és Vezérére, hogy így naprol napra tökéletesedvén éneklésünk, nagyobb ked-vet találhasson ama Mennyei Felség előtt mind addig, mig Szent Dávid szavai szerént újj ének nem adatik a' mi szánkba. ⁸⁾

Ámen.

ger Henrik: *Második Helvét Hitvallás*. Ford. Buzogány Dezső — Juhász Tamás — Sipos Gábor. Ko-lozsvár 1999. 135. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 5.)

⁶⁾ Plutarch. Apopht. Lac: Tom.

⁸⁾ 'Sólt. XL. 4. [„És ada az én számban új éneket, a' mi Istenünknek ditséretit ...”]

A fülöpszállási református templom orgonájának játszóasztala (foto: Dávid István).